

อูฐ: เรือแห่งทะเลทรายที่ไม่ได้เก็บน้ำไว้ในโหนก และญาติป่าของมันที่เหลือไม่ถึงพันตัว

ลูกทุ่งฮิต FM · www.mtmediaofficial.com · อัปเดตตุลาคม 2569

ถ้าให้นึกถึงสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของทะเลทราย เกือบทุกคนจะนึกถึงอูฐเป็นอันดับแรก ภาพที่ติดตาคือ ขบวนอูฐเดินเรียงกันบนสันเนินทราย ใต้แดดที่ร้อนจนอากาศบิดเบี้ยว เป็นภาพที่อยู่ในหนังสือเรียน ในภาพยนตร์ และในโฆษณามานานจนเรารู้สึกว่าเรารู้จักมันดี

แต่สิ่งที่คนส่วนใหญ่ "รู้" เกี่ยวกับอูฐ มีข้อหนึ่งที่ผิดมาตลอด นั่นคือเรื่องโหนก

บทความนี้จะพาไปรู้จักอูฐตั้งแต่ต้น ว่ามีกี่ชนิด โหนกเก็บอะไรกันแน่ ทนทะเลทรายได้ด้วยกลไกอะไรบ้าง กินอยู่อย่างไร ทั่วโลกมีเท่าไรและอยู่ที่ไหน ทำไมประเทศที่คนนึกไม่ถึงอย่างออสเตรเลียถึงมีอูฐเป็นแสนตัว และทำไมอูฐป่าแท้ ๆ จึงกลายเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ที่สุดกลุ่มหนึ่งของโลก

อูฐมีกี่ชนิด

อูฐอยู่ในสกุล *Camelus* วงศ์ *Camelidae* ซึ่งเป็นวงศ์เดียวกับลามะ อัลปากา กัวนาโก และวิคูนญาในอเมริกาใต้ ปัจจุบันยอมรับกันว่ามี **3 ชนิด**

ชนิด	ชื่อวิทยาศาสตร์	โหนก	สถานะ
อูฐโหนกเดียว (ดรอเมแดรี)	<i>Camelus dromedarius</i>	1 โหนก	สัตว์เลี้ยง มีมากที่สุด
อูฐโหนกคู่ (แบกเตรียน)	<i>Camelus bactrianus</i>	2 โหนก	สัตว์เลี้ยง
อูฐป่าโหนกคู่	<i>Camelus ferus</i>	2 โหนก	ป่าแท้ ใกล้สูญพันธุ์ขั้นวิกฤต

จุดที่หลายคนเข้าใจผิด: อูฐป่าโหนกคู่ (*Camelus ferus*) ไม่ใช่อูฐเลี้ยงที่หนีออกไปอยู่ป่า แต่เป็น **คนละชนิดที่แยกสายวิวัฒนาการจากอูฐแบกเตรียน** เลี้ยงมานานแล้ว เดิมเคยถูกจัดเป็นชนิดย่อยของอูฐแบกเตรียน แต่งานพันธุศาสตร์สมัยใหม่ยืนยันว่าควรแยกเป็นชนิดต่างหาก และนี่คือเหตุผลที่การผสมข้ามกับอูฐเลี้ยงจึงเป็นภัยคุกคามใหญ่ต่อมัน

วิธีจำง่าย ๆ ที่ฝรั่งใช้กันคือ ตัวอักษรตัวแรกของชื่อนั้นแหละคือรูปโหนก — **D**romedary ตะแคง D ลงมา จะเห็นโหนกเดียว ส่วน **B**actrian ตะแคง B ลงมาจะเห็นสองโหนก

ความแตกต่างไม่ได้มีแค่จำนวนโหนก อูฐโหนกเดียวตัวสูงเพรียว ขาวยาว ขนสั้น เหมาะกับทะเลทรายร้อนแบบอาระเบียและแอฟริกาเหนือ ส่วนอูฐโหนกคู่ตัวเตี้ยกว่า ลำกว่า และมีขนหนายาวมากในฤดูหนาว

เพราะถิ่นอาศัยของมันคือทุ่งหญ้าสเตปป์และทะเลทรายโกบีในเอเชียกลาง ซึ่งอุณหภูมิอาจลงไปต่ำกว่าลบ 30 องศา แล้วขึ้นไปถึง 40 องศาในฤดูร้อนของปีเดียวกัน พอหมดหนาวนกก่อนใหญ่จะหลุดร่วงออกมาเป็นปอย ๆ จนดูเหมือนอุฐกำลังขาดวิน

โหนกเก็บอะไร ไม่ใช่ไขมัน

นี่คือความเข้าใจผิดที่ติดอยู่ในตำราเด็กมานานหลายสิบปี โหนกอุฐไม่ได้เก็บน้ำ พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ธรรมชาติแห่งลอนดอนระบุชัดเจนว่าอุฐไม่ได้เก็บน้ำไว้ในโหนก สิ่งที่อยู่ข้างในคือไขมัน

แล้วทำไมถึงต้องเก็บไขมันไว้ตรงนั้น ทั้งที่สัตว์อื่นเก็บไขมันกระจายทั่วตัวได้ผิวหนัง

คำตอบคือความร้อน ไขมันใต้ผิวหนังทำหน้าที่เป็นฉนวน เก็บความร้อนไว้ในตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีสำหรับแมวน้ำในขั้วโลก แต่เป็นหายนะสำหรับสัตว์ที่ต้องยืนตากแดด 45 องศาทั้งวัน การรวบไขมันทั้งหมดไปกองไว้ที่จุดเดียวบนหลัง ทำให้ส่วนที่เหลือของร่างกายบางและระบายความร้อนได้ดี พุดง่าย ๆ คืออุฐเอาเสบียงไปแบกไว้บนหลัง แทนที่จะห่มมันไว้รอบตัว

ไขมันในโหนกยังเป็นเสบียงอาหารจริง ๆ เมื่ออาหารขาดแคลน อุฐจะค่อย ๆ เผาผลาญไขมันก้อนนี้ และเมื่อนั้นโหนกจะยุบลง เอียง หรือพับห้อยลงข้างลำตัว นี่เป็นตัวชี้วัดสุขภาพที่คนเลี้ยงอุฐใช้ดูกันมาแต่โบราณ อุฐที่โหนกตั้งเต่งคืออุฐที่กินดี อุฐที่โหนกพับคืออุฐที่กำลังลำบาก

การเผาผลาญไขมันให้น้ำจากกระบวนการเมแทบอลิซึม (metabolic water) ออกมาด้วยจริง แต่ปริมาณน้อยและไม่ใช่ว่าหลักในการอยู่รอด ความจริงแล้วกระบวนการเผาผลาญไขมันต้องใช้ออกซิเจน ซึ่งหมายถึงต้องหายใจมากขึ้น และการหายใจก็ทำให้สูญเสียน้ำทางลมหายใจ นักสรีรวิทยาจึงมองว่าน้ำที่ได้กับน้ำที่เสียไปแทบหักล้างกัน

ถ้าโหนกไม่ใช่คำตอบ แล้วอะไรคือคำตอบ

กลไกตัวจริงที่ทำให้อุฐทนทะเลทราย

อุฐไม่ได้เก่งเพราะมีถึงเก็บน้ำ แต่เก่งเพราะมันมีวิธีไม่ทำน้ำหายหลายชั้นทับกัน และสิ่งที่น่าทึ่งคือแต่ละกลไกดูเล็กน้อย แต่พอรวมกันแล้วทำให้มันอยู่ได้ในที่ซึ่งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใกล้เคียงกันตายภายในไม่กี่วัน

1. ปล่อยให้ตัวร้อนขึ้นได้ แทนที่จะเหงื่อออก

มนุษย์รักษาอุณหภูมิร่างกายไว้ที่ราว 37 องศาตลอดเวลา ขึ้นไปเกินนิดเดียวก็เริ่มป่วย กลไกที่เราใช้คือเหงื่อ ซึ่งแลออกมาด้วยน้ำที่หายไปจากร่างกาย

อุฐเลือกทางตรงข้าม มันยอมให้อุณหภูมิร่างกายแกว่งขึ้นลงตามอากาศ งานศึกษาคลาสสิกของ Knut Schmidt-Nielsen รายงานว่าอุณหภูมิร่างกายอุฐสูงขึ้นถึงราว 41 องศาในตอนกลางวัน แล้วลดลงมาราว

36 องศาในตอนกลางคืน

ช่วงที่แวงได้นี้เองคือหัวใจ ทรายใดที่ตัวยังร้อนขึ้นได้ อูฐก็ไม่จำเป็นต้องขับเหงื่อออกมาเพื่อลดอุณหภูมิ มันเก็บความร้อนสะสมไว้ทั้งวันแล้วค่อย ๆ ระบายทิ้งในคืนที่ทะเลทรายเย็นลง เท่ากับว่ามันใช้ "กลางคืน" เป็นเครื่องปรับอากาศ แทนที่จะใช้น้ำในตัวเอง

2. จมูกที่ดูดน้ำกลับคืนจากลมหายใจ

นี่คือกลไกที่คนรู้จักน้อยที่สุด แต่ชาญฉลาดที่สุด

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทั่วไปหายใจออกเป็นอากาศที่อิ่มตัวด้วยไอน้ำเกือบ 100% ลองหายใจรดกระຈดดูก็จะเห็นฝ้าเกาะ นั่นคือน้ำที่หายไปจากร่างกายเราทุกลมหายใจ

งานวิจัยของ Schmidt-Nielsen, Schroter และ Shkolnik ที่ตีพิมพ์ใน *Proceedings of the Royal Society B* เมื่อปี 1981 พบว่าเมื่ออูฐขาดน้ำ เยื่อโพรงจมูกของมันจะเปลี่ยนเป็นพื้นผิวดูดความชื้น (hygroscopic) ตอนหายใจเข้า พื้นผิวนี้อจะปล่อยความชื้นให้อากาศแห้ง ทำให้อากาศที่เข้าปอดไม่แห้งเกินไป แล้วตอนหายใจออก พื้นผิวเดียวกันจะดึงไอน้ำกลับคืนจากลมหายใจที่กำลังจะออกไป

ผลคืออูฐหายใจออกเป็นอากาศที่ไม่อิ่มตัว คือมีความชื้นต่ำกว่า 100% ซึ่งแทบไม่มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดไหนทำได้ ทีมวิจัยถึงกับสร้างแบบจำลองเชิงกลของโพรงจมูกอูฐขึ้นมาเพื่อพิสูจน์หลักการนี้

ลองคิดตามแบบนี้: ถ้าคุณต้องเดินในทะเลทรายโดยไม่มีน้ำ สิ่งที่คุณควบคุมไม่ได้เลยคือน้ำที่ระเหยออกไปกับลมหายใจทุกครั้งที่ยาหายใจออก วันละหลายพันครั้ง อูฐคือสัตว์ที่หาวิธีทวงน้ำนั้นกลับคืนได้ ก่อนที่มันจะหลุดออกจากรูจมูก

3. ปัสสาวะเข้มข้น มูลแห้ง

ไตของอูฐเข้มข้นมากจนปัสสาวะออกมาข้นคล้ายน้ำเชื่อม ส่วนมูลของมันแห้งจนชาวทะเลทรายเก็บไปใช้ก่อไฟได้ทันทีโดยไม่ต้องตาก ทั้งสองอย่างหมายถึงน้ำที่ไม่สูญเสียไปกับของเสีย ซึ่งสำหรับสัตว์ที่อาจไม่ได้ดื่มน้ำเป็นสัปดาห์ ถือเป็นความต่างระหว่างอยู่กับตาย

4. เม็ดเลือดแดงรูปไข่

เม็ดเลือดแดงของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมส่วนใหญ่เป็นแผ่นกลม แต่ของอูฐเป็นรูปไข่ รูปทรงนี้มีผลสองทาง ทางแรก เมื่อร่างกายขาดน้ำ เลือดจะข้นขึ้น เม็ดเลือดแดงรูปไข่ไหลผ่านหลอดเลือดฝอยได้ลื่นกว่าเม็ดกลมในสภาพเลือดข้น

ทางที่สอง และสำคัญกว่า คือตอนดื่มน้ำกลับ อูฐที่ขาดน้ำมานานสามารถดื่มน้ำปริมาณมหาศาลรวดเดียว ซึ่งสำหรับสัตว์ทั่วไปจะเป็นอันตรายถึงชีวิต เพราะน้ำที่เข้าสู่กระแสเลือดอย่างฉับพลันจะทำให้เม็ดเลือดแดงบวมและแตก เม็ดเลือดแดงของอูฐยืดหยุ่นและพองตัวได้หลายเท่าโดยไม่แตก มันจึงดื่มน้ำกลับเข้า

ร่างกายได้เร็วมากในครั้งเดียว

5. ร่างกายที่ออกแบบมาเพื่อทราย

นอกจากกลไกภายในแล้ว รูปร่างภายนอกของอูฐก็เป็นชุดเครื่องมือทะเลทรายครบชุด

- เท้า ไม่ใช่กับแข็งแบบม้าหรือวัว แต่เป็นแผ่นรองนุ่มกว้างที่แผ่ออกเมื่อลงน้ำหนัก ทำให้ไม่จมทราย เหมือนใส่รองเท้าหิมะ
- ขนตา ยาวเป็นสองชั้น กรองทรายที่ปลิวมากับลม
- รูจมูก ปิดสนิทได้เองเมื่อเจอพายุทราย
- หน้ที่หว่าเข้าและหน้าอก เป็นแผ่นแข็งสำหรับหมอบลงบนทรายที่ร้อนจัดโดยไม่ไหม้
- ปากและริมฝีปาก เหนียว เคลื่อนไหวได้คล่องมาก และเยื่อในปากหนา จนกินพืชมีหนามได้โดยไม่เจ็บ

กินอยู่อย่างไร

อูฐไม่ใช่สัตว์ทะเลทรายแบบวัว แต่เป็นสัตว์กินใบไม้และพุ่มไม้ (browser) งานศึกษาในเขตแห้งแล้งทางตะวันตกเฉียงเหนือของเคนยาจัดให้วัวเป็นผู้เชี่ยวชาญการทะเลทราย ส่วนอูฐเป็นผู้เชี่ยวชาญการกินใบไม้พุ่มไม้ ขณะที่แพะ แกะ และลาเป็นพวกกินได้สารพัด

ความได้เปรียบของอูฐคือมันกินสิ่งที่สัตว์อื่นกินไม่ลง เอกสารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) อธิบายว่าริมฝีปากที่เคลื่อนไหวได้คล่องมากประกอบด้วยเยื่อในปากที่เหนียว ทำให้อูฐเล็มพุ่มไม้มีหนามได้ มันรู้ดีว่าออกจากกิ่งโดยที่หนามไม่เป็นปัญหาเลย

พืชที่อูฐชอบได้แก่สกุล *Acacia* (กระถินณรงค์และพอกไม้หนาม) *Indigofera*, *Dispera* และ *Tribulus* ซึ่งส่วนใหญ่สัตว์อื่นไม่แตะเพราะมีหนามและรสขม นอกจากนี้ยังกินพืชทนเค็มอย่าง *Salsola* และ *Atriplex* ซึ่งมีความชื้น เยื่อหุ้ม และออกซาเลตสูง การวิเคราะห์อาหารของ FAO พบว่าผลของ *Acacia brevispica* มีโปรตีนหยาบราว 23.5 กรัมต่อน้ำหนักแห้ง 100 กรัม ซึ่งถือว่าสูงมากสำหรับอาหารสัตว์ในพื้นที่แห้งแล้ง

อูฐมักออกหากินช่วงเช้าตรู่และบ่ายแก่ หลบช่วงที่แดดแรงที่สุด และอีกเรื่องที่คนเลี้ยงสัตว์รู้ดีคือ อูฐไม่กินหญ้าที่เดิมจนโล่ง มันเดินเล็มไปเรื่อย ๆ กัดนิดกัดหน่อยแล้วเดินต่อ ซึ่งทำให้พุ่มไม้ฟื้นตัวได้

เรื่องที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกร: มีรายงานว่าเมื่อนำอูฐเข้าไปในพื้นที่เลี้ยงแกะและวัวในช่วงทศวรรษ 1970 ผลผลิตของที่ดินกลับเพิ่มขึ้น เพราะอูฐกินพืชที่สัตว์อื่นเมิน ทำให้พุ่มไม้ไม่รุกรกลุมทุ่งหญ้า นี่คือการที่สัตว์สามชนิดกินคนละชั้นของพืชพรรณ แล้วใช้ที่ดินผืนเดียวกันได้โดยไม่แย่งกัน

น้ำนมอูฐ

FAO ระบุว่าอูฐผลิตน้ำนมจากอาหารคุณภาพต่ำได้มากกว่าสัตว์นมชนิดใด ๆ ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมใน

เขตแห้งแล้งของแอฟริกาตะวันออก อูฐจึงสำคัญกว่าวัวมาก ในภาคเหนือของเคนยา อูฐให้น้ำนมมากกว่าวัวอย่างเทียบกันไม่ติด

งานทบทวนที่ตีพิมพ์ใน *International Journal of Food Science* เมื่อปี 2022 จัดอันดับผู้ผลิตน้ำนมอูฐรายใหญ่ของโลกไว้ว่าเคนยาเป็นอันดับหนึ่งที่ราว 1.165 ล้านตันต่อปี รองลงมาคือโซมาเลียราว 0.958 ล้านตัน และมาลีราว 0.271 ล้านตัน (ตัวเลขอันดับสามต่างกันไปตามแหล่งข้อมูล บางแหล่งระบุเป็นซาอุดีอาระเบีย)

น้ำนมอูฐถูกรายงานว่ามีแลคโตเฟอร์ริน แลคโตโกลบูลิน และไลโซไซม์สูงกว่านมวัว มีแลคโตสต่ำกว่า และมีวิตามินซี ธาตุเหล็ก และสังกะสีสูงกว่านมวัว จึงถูกเสนอว่าเหมาะกับคนที่แพ้แลคโตส อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเหล่านี้มาจากการทบทวนวรรณกรรม ไม่ใช้การทดลองทางคลินิกขนาดใหญ่ จึงควรอ่านอย่างระมัดระวัง

ทั่วโลกมีอูฐเท่าไร อยู่ที่ไหนบ้าง

ตัวเลขรวมที่น่าเชื่อถือที่สุดมาจาก FAO ซึ่งระบุว่าทั่วโลกมีอูฐโหนดเดี่ยวและโหนดคู่รวมกันราว 42 ล้านตัว โดย 84% อยู่ในทวีปแอฟริกา และ 16% อยู่ในเอเชีย

ที่ต้องเข้าใจคือ FAO ไม่ได้แยกสถิติระหว่างอูฐโหนดเดี่ยวกับโหนดคู่ งานทบทวนประชากรอูฐโลกชี้ว่าสถิติที่เชื่อถือได้จริงมีเพียงของ FAO ตั้งแต่ปี 1961 เป็นต้นมา และข้อมูลนั้นนับรวมทั้งสองชนิดไว้ด้วยกัน ตัวเลขแยกชนิดใด ๆ ที่เราเห็นจึงมาจากแหล่งรองและขัดแย้งกันเอง

กลุ่ม	ประมาณการ	หมายเหตุ
อูฐทั้งหมด (FAO)	~42 ล้านตัว	แอฟริกา 84% เอเชีย 16%
อูฐโหนดเดี่ยว	~94% ของทั้งหมด	บางแหล่งระบุราว 15 ล้าน
อูฐโหนดคู่เลี้ยง	~0.8–2 ล้านตัว	ตัวเลขต่างกันมากตามแหล่ง
อูฐป่าโหนดคู่	~1,000–1,600 ตัว	ใกล้สูญพันธุ์ขั้นวิกฤต

ประเทศที่มีอูฐมากที่สุดอยู่ในแถบจะงอยแอฟริกา (Horn of Africa) และซาเฮล โซมาเลียเพียงประเทศเดียวมีอูฐมากกว่า 7 ล้านตัว ซึ่งถือเป็นประชากรอูฐที่ใหญ่ที่สุดในโลก ตามด้วยซูดาน เคนยา เอธิโอเปีย ชาด ไนเจอร์ และมาลี ส่วนในเอเชียพบในคาบสมุทรอาหรับ อินเดีย ปากีสถาน มองโกเลีย และจีนตะวันตก

สำหรับประเทศไทย ไม่มีอูฐในธรรมชาติเลย เพราะภูมิอากาศร้อนชื้นไม่ใช่ถิ่นที่อูฐปรับตัวมา อูฐที่คนไทยเห็นได้คือในสวนสัตว์และแหล่งท่องเที่ยว เช่น Camel Republic ที่ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจัดแสดงอูฐ

ร่วมกับสัตว์อื่น ๆ และมีกิจกรรมชี้อูฐ

ออสเตรเลีย: ประเทศที่มีอูฐป่ามากที่สุดในโลก

ข้อเท็จจริงที่แปลกที่สุดเรื่องหนึ่งคือ ประเทศที่มีอูฐใช้ชีวิตอิสระในธรรมชาติมากที่สุดในโลก ไม่ใช่ประเทศในตะวันออกกลางหรือแอฟริกา แต่คือออสเตรเลีย ซึ่งไม่มีอูฐพื้นเมืองเลยแม้แต่ตัวเดียว

เรื่องเริ่มในศตวรรษที่ 19 เมื่อผู้บุกเบิกนำอูฐเข้ามาเพื่อสำรวจและขนส่งในดินแดนตอนในที่แห้งแล้ง แหล่งข้อมูลระบุปีต่างกัน บางแห่งว่านำเข้าครั้งแรกจากหมู่เกาะคะเนรีในปี 1840 บางแห่งอ้างถึงปี 1860 ที่มีการนำอูฐ 24 ตัวพร้อมคนเลี้ยง 3 คนจากอินเดียมาร่วมคณะสำรวจของเบิร์กและวิลส์

อูฐทำงานได้ดีมากเป็นเวลาหลายสิบปี จนกระทั่งทางรถไฟและรถยนต์มาถึงในทศวรรษ 1930 อูฐกลายเป็นสิ่งไม่จำเป็น และถูกปล่อยทิ้งเป็นจำนวนมาก

อูฐไม่ได้ตาย แต่กลับเจริญเติบโต ทะเลทรายกลางออสเตรเลียไม่มีนักล่าขนาดใหญ่ ไม่มีโรคประจำถิ่นที่อูฐไม่คุ้น และมีพื้นที่แห้งแล้งกว้างกว่าที่อูฐเคยมีในบ้านเกิด

ตัวเลขประชากรปัจจุบันต่างกันมากตามแหล่ง รัฐบาลนอร์เทิร์นเทร์ริทอรีรายงานว่ามียอูฐป่ามากกว่าหนึ่งล้านตัว และประชากรอาจเพิ่มเป็นสองเท่าทุก 9 ปี ขณะที่กรมอุตสาหกรรมปศุสัตว์ของเซาท์ออสเตรเลียใช้ตัวเลขที่ต่ำกว่ามากคือราว 300,000 ตัว แผนปฏิบัติการระดับชาติเตือนว่าหากไม่จัดการ จำนวนอูฐป่าจะเพิ่มเป็นสองเท่าภายใน 8–10 ปีและขยายเข้าสู่พื้นที่ใหม่

ผลกระทบไม่เล็ก ในออสเตรเลียตอนกลาง อูฐป่ากินพืชมากกว่า 80% ของชนิดพืชที่มีอยู่ ทำลายแหล่งน้ำธรรมชาติที่สัตว์พื้นเมืองพึ่งพา พังรั้ว และบุกเข้าชุมชนทางไกลในช่วงแล้ง รัฐบาลเคยอัดบ 19 ล้านดอลลาร์ออสเตรเลียในปี 2009 เพื่อควบคุมจำนวน และถึงปี 2013 มีการกำจัดอูฐไปแล้ว 160,000 ตัว แต่ปัญหายังไม่จบ

ความย้อนแย้งที่น่าคิด: โลกนี้มีอูฐอยู่สองสถานะพร้อมกัน — ในออสเตรเลียอูฐคือสัตว์รุกรานที่ต้องกำจัด ส่วนในทะเลทรายโกปี อูฐป่าแท้ ๆ คือสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ที่สุดกลุ่มหนึ่งของโลก สัตว์กลุ่มเดียวกัน คนละบริบท คนละชะตากรรมโดยสิ้นเชิง

อูฐป่าโหนกคู่: เหลือไม่ถึงพันตัว

ขณะที่อูฐเลี้ยงมีถึง 42 ล้านตัว อูฐป่าแท้ ๆ (*Camelus ferus*) กลับเหลือประมาณ 1,000 ถึง 1,600 ตัวเท่านั้น งานศึกษาปี 2019 ที่อ้างอิงงานทบทวนประชากรอูฐให้ตัวเลขในช่วงนี้ บางแหล่งระบุว่าเหลือราว 600 ตัวในจีนและ 450 ตัวในมองโกเลีย

IUCN ขึ้นบัญชีอูฐป่าโหนกคู่เป็น **Critically Endangered (ใกล้สูญพันธุ์ขั้นวิกฤต)** ตั้งแต่ปี 2002 แม้บางแหล่งข้อมูลจะระบุสถานะเป็น Endangered ซึ่งแสดงว่าควรตรวจสอบกับเว็บไซต์ IUCN โดยตรงก่อน

อ้างอิง

ถิ่นอาศัยที่เหลือน้อยคือทะเลทรายโกบีในจีนและมองโกเลีย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แห้งแล้งและโหดร้ายที่สุดแห่งหนึ่งของโลก อูฐป่ากลุ่มนี้มีความสามารถที่อูฐเลี้ยงไม่มี คือดื่มน้ำเค็มได้ ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในพื้นที่ที่น้ำจืดแทบไม่มี

ภัยคุกคาม

- การสูญเสียและเสื่อมโทรมของถิ่นอาศัย จากการทำเหมืองและการขยายตัวของกิจกรรมมนุษย์ในโกบี
- การแปรสภาพเป็นทะเลทรายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งลดแหล่งน้ำและพืชอาหาร
- การผสมข้ามกับอูฐเลี้ยง ซึ่งเป็นภัยที่มองไม่เห็นแต่ร้ายแรงที่สุด เพราะยีนของอูฐเลี้ยงที่ไหลเข้าสู่ประชากรป่า ทำให้เอกลักษณ์ทางพันธุกรรมของอูฐป่าค่อย ๆ หายไป แม้จำนวนตัวจะไม่ลด
- การล่า และการแย่งแหล่งน้ำกับปศุสัตว์

ภัยข้อที่สามเป็นเรื่องที่คนทั่วไปเข้าใจยาก อูฐป่าอาจไม่ได้ถูกยิงหรือถูกไล่ที่ แต่ถ้าลูกที่เกิดมาทุกตัวเป็นลูกผสมกับอูฐเลี้ยง สายพันธุ์ป่าแท้ ๆ ก็หายไปอยู่ดี เป็นการสูญพันธุ์ที่เกิดขึ้นเงียบ ๆ โดยไม่มีศพให้เห็น

การอนุรักษ์: ทำอะไรกันอยู่

จีนและมองโกเลียร่วมกับ **Wild Camel Protection Foundation (WCPF)** ได้กันพื้นที่สงวนขึ้นมาเพื่อคุ้มครองอูฐป่าโดยเฉพาะ และยังคุ้มครองสัตว์และพืชอื่น ๆ ในโกบีไปพร้อมกัน พื้นที่สำคัญคือ **Great Gobi Strictly Protected Area A** ในมองโกเลีย

WCPF ยังตั้งศูนย์เพาะพันธุ์อูฐป่าขึ้นในพื้นที่ Great Gobi ใกล้กับถิ่นที่ประชากรป่ากลุ่มสุดท้ายอาศัยอยู่ และระบุว่าจำเป็นต้องมีศูนย์แห่งที่สองอย่างเร่งด่วน ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมคือการปล่อยอูฐคืนสู่ธรรมชาติสำเร็จสองครั้งในปี **2013 และ 2015** จากศูนย์เพาะพันธุ์ในมองโกเลียกลับสู่ทะเลทรายโกบี

ขณะเดียวกัน Zoological Society of London (ZSL) ทำงานเพื่อให้ได้ตัวเลขประชากรที่แม่นยำขึ้นว่ามีอูฐป่ากี่ตัวในพื้นที่คุ้มครอง และพวกมันใช้พื้นที่อย่างไร ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นก่อนจะวางแผนอนุรักษ์ใด ๆ

ข้อสังเกตสำคัญสำหรับคนอ่านคือ ข้อมูลประชากรอูฐป่าหลายชิ้นมีอายุนับสิบปี บางเอกสารเก่ากว่ายี่สิบปี และบางแหล่งเป็นองค์กรรณรงค์ที่มีจุดยืนชัดเจน ตัวเลขที่อ้างอิงกันอยู่จึงควรถูกมองว่าเป็นช่วงประมาณการ ไม่ใช่การนับจริง

อูฐกับประวัติศาสตร์มนุษย์

ความสัมพันธ์ระหว่างอูฐกับมนุษย์ไม่ได้เป็นแค่เรื่องการเลี้ยงสัตว์ แต่เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงที่การค้าของ

โลก

การทำให้เชื่อง

งานพันธุศาสตร์สามารถระบุได้เป็นครั้งแรกว่าคาบสมุทรอาหรับฝั่งตะวันออกเฉียงใต้คือแหล่งทำให้อูฐโหนดเดียวเชื่องเป็นครั้งแรก งานเดียวกันยังพบข้อเท็จจริงที่น่าสะทือนใจว่า บรรพบุรุษป่าของอูฐโหนดเดียวในปัจจุบันมีถิ่นอาศัยจำกัดมาก และสูญพันธุ์ไปแล้วราว 2,000 ปีหลังจากการทำให้เชื่องครั้งแรก หมายความว่าอูฐโหนดเดียวป่าแท้ ๆ ไม่มีเหลืออยู่บนโลกนี้อีกแล้ว

ช่วงเวลาที่น่าอัศจรรย์เป็นที่ยกย่อง แหล่งข้อมูลยอดเยี่ยมมีกระบุราว 3,000 ปีก่อนคริสตกาลในคาบสมุทรอาหรับ และราว 2,500 ปีก่อนคริสตกาลสำหรับอูฐโหนดคู่ในแบกเตรีย ขณะที่หลักฐานทางโบราณคดีจากกระดูกอูฐในหุบเขาอาราว่าชี้ว่าอูฐเลี้ยงแพร่เข้าสู่ภูมิภาคเลแวนต์ช้ากว่านั้นมาก คือช่วงปลายสหัสวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล

เส้นทางการค้า

เมื่ออูฐกลายเป็นสัตว์บรรทุก เส้นทางการค้าที่เคยเป็นไปไม่ได้ก็เปิดขึ้น เส้นทางเครื่องหอม (Incense Route) ข้ามคาบสมุทรอาหรับในยุครุ่งเรืองชนเครื่องหอมกว่า 3,000 ตันต่อปี โดยใช้อูฐและคนขับอูฐนับพัน ส่วนในแอฟริกาเหนือ อูฐเปิดเส้นทางข้ามทะเลทรายสะฮาราที่เชื่อมแอฟริกาตะวันตกเข้ากับเมดิเตอร์เรเนียน

บนเส้นทางสายไหม อูฐโหนดคู่คือพระเอก เพราะมันทำงานได้ทั้งในภูเขาสูง หุบสลับป่านานาชนิด และทะเลทรายที่ไม่มีใครอยากผ่าน

นักประวัติศาสตร์ Richard W. Bulliet เสนอข้อสังเกตที่กลับหัวความเข้าใจทั่วไป คือการขนส่งด้วยล้อซึ่งเคยใช้ในเอเชียตะวันตกสมัยโรมันและซาสซานิด หายไปเกือบหมดราวปี ค.ศ. 500 เมื่อกองคาราวานอูฐเข้ามาแทนที่ธุรกิจขนส่ง พูดยอีกแบบคือ อูฐไม่ได้แค่เสริมการขนส่งด้วยเกวียน แต่แทนที่มันไปเลยเป็นเวลาหลายร้อยปี เพราะอูฐไม่ต้องการถนน ไม่ต้องการสะพาน และไม่ต้องการช่างซ่อมล้อ

การแข่งขันอูฐ

ในคาบสมุทรอาหรับ การแข่งอูฐเป็นกีฬาพื้นบ้านที่บางแหล่งสืบย้อนได้ถึงยุคอิสลามตอนต้นในศตวรรษที่ 7 แต่การแข่งขันแบบมีกฎกติกาเป็นทางการเป็นเรื่องใหม่มาก การแข่งขันแบบไม่เป็นทางการดำเนินมาเรื่อย ๆ จนถึงสามทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 จึงเริ่มมีการจัดให้เป็นกีฬาอย่างเป็นทางการ

ซาอุดีอาระเบียจัดการแข่งอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี 1964 ในงานเทศกาลมรดก และกลายเป็นกีฬาอาชีพในปี 1975 ส่วนสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ตั้ง Camel Racing Association ในปี 1992 เพื่อวางมาตรฐานกติกา แบ่งรุ่นตามสายพันธุ์และอายุ ปัจจุบัน UAE คือศูนย์กลางของกีฬานี้ และอูฐแข่งตัวดี ๆ มีมูลค่าสูงมาก

สรุป: ทำไมเรื่องอูฐจึงยังสำคัญ

อูฐเป็นตัวอย่างชั้นดีของสิ่งที่เราคิดว่ารู้แล้วแต่จริง ๆ ยังไม่รู้ โหนกไม่ได้เก็บน้ำ ความทนทานของมันไม่ได้มาจากอวัยวะพิเศษชิ้นเดียว แต่มาจากกลไกเล็ก ๆ หลายอย่างที่ทำงานพร้อมกัน ตั้งแต่การยอมให้ตัวร้อนขึ้น ไปจนถึงเยื่อบุจมูกที่แย่งน้ำกลับจากลมหายใจของตัวเอง

ในเชิงปฏิบัติ อูฐกำลังสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ใช่ลดลง เมื่อพื้นที่แห้งแล้งขยายตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สัตว์ที่ผลิตน้ำนมได้จากพุ่มไม้มีหนามในที่ที่วัวอยู่ไม่ได้ ย่อมมีคุณค่ามากขึ้นสำหรับชุมชนที่ต้องอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น องค์การระหว่างประเทศถึงกับให้ปี 2024 เป็นปีสากลแห่งสัตว์ตระกูลอูฐ (International Year of Camelids) ด้วยเหตุผลนี้

แต่ขณะเดียวกัน อูฐก็เตือนเราเรื่องหนึ่งที่ไม่ค่อยมีใครพูดถึง คือการทำให้สัตว์เชื่องไม่ได้แปลว่าช่วยสัตว์นั้นให้รอด อูฐโหนกเดียวมีอยู่หลายสิบล้านตัวทั่วโลก แต่บรรพบุรุษป่าของมันสูญพันธุ์ไปแล้วสองพันปี ส่วนอูฐป่าโหนกคู่ที่ยังเหลืออยู่ กำลังจะหายไปทั้งจากการถูกล่าและจากการถูกกลืนด้วยยีนของญาติที่เราเลี้ยงไว้เอง

สัตว์ที่พาอารยธรรมข้ามทะเลทรายมาได้นับพันปี ตอนนี้กลับต้องการให้เราช่วยมันข้ามอีกฝั่งหนึ่ง

แหล่งอ้างอิง

- FAO – Camels and camel milk (ความสามารถในการผลิตน้ำนมจากอาหารคุณภาพต่ำ)
- FAO – Supporting the camelid sector (ตัวเลขรวม 42 ล้านตัว แอฟริกา 84% เอเชีย 16%)
- FAO – Camels and camel milk: Feed & digestion (ริมฝีปาก พืชมีหนาม Acacia, Salsola, Atriplex และโปรตีนในอาหาร)
- FAO – The two-humped camel (*Camelus bactrianus*)
- Pastoralism (2020) – How many large camelids in the world? (ข้อจำกัดของสถิติ FAO และตัวเลขอูฐป่า 1,000–1,600 ตัว)
- Natural History Museum, London – How do camels survive in deserts? (โหนกเก็บไขมัน ไม่ใช่ น้ำ ปัสสาวะข้น มูลแห้ง โพรงจมูก)
- Schmidt-Nielsen, Schroter & Shkolnik (1981) – Desaturation of Exhaled Air in Camels, Proc. R. Soc. B 211:305–319
- AskNature – Nasal surfaces remove water vapor (สรุปกลไกเยื่อบุจมูกดูดความชื้น)
- Which physiological adaptation allows camels to tolerate high heat load (การแกว่งของอุณหภูมิร่างกาย)
- Camel – Wikipedia (ภาพรวมชนิด สัตว์ส่วนโหนกเดียว/โหนกคู่ และลักษณะทางกายภาพ)
- Wild Bactrian camel – Wikipedia (สถานะ ถิ่นอาศัย และความสามารถดื่มน้ำเค็ม)
- Wild Camel Protection Foundation – *Camelus ferus* (ประชากรในจีนและมองโกเลีย ศูนย์

เพาะพันธุ์ และการปล่อยคืนธรรมชาติปี 2013 และ 2015)

- ZSL – Conservation of Mongolia's Wild Camels (การสำรวจประชากรใน Great Gobi SPA A และปัญหาการผสมข้ามสายพันธุ์)
- Biological Conservation – Status and distribution of wild Bactrian camels (ข้อมูลประชากรในอุทยานโกบีช่วงทศวรรษ 1980)
- ScienceDaily (2016) – Origin of dromedary camel domestication discovered (คาบสมุทรอาหรับตะวันออกเฉียงใต้ และการสูญพันธุ์ของบรรพบุรุษป่า)
- ScienceDaily (2014) – Finding Israel's first camels (หลักฐานโบราณคดีในหุบเขาอาราวัต)
- AramcoWorld – Camels: The Magnificent Migration (เส้นทางเครื่องหอมและปริมาณการค้ากว่า 3,000 ตันต่อปี)
- บทสัมภาษณ์ Richard W. Bulliet – Camel Caravans as a Mode of Production (การหายไปของการขนส่งด้วยล่อราวปี ค.ศ. 500)
- University of Washington Silk Road Project – Horses and Camels (บทบาทอูฐโหนกคู่บนเส้นทางสายไหม)
- Encyclopaedia Britannica – Camel racing (ประวัติและการจัดให้เป็นกีฬาเป็นทางการ)
- Camel racing in the Arab Gulf: Notes on the evolution of a traditional cultural sport
- Northern Territory Government – Feral camel (ประชากรกว่าหนึ่งล้านตัวและอัตราการเพิ่ม)
- Australian Government – National Feral Camel Action Plan (PDF)
- Australian feral camel – Wikipedia (ประวัติการนำเข้า การปล่อยทิ้ง และโครงการควบคุมจำนวน)
- Journal of Arid Environments – The distribution and relative abundance of camels in Australia
- International Journal of Food Science (2022) – Camels, Camel Milk, and Camel Milk Product Situation in Kenya in Relation to the World (อันดับผู้ผลิตน้ำนมอูฐโลก)
- Camel milk in the Horn of Africa: production systems, quality, utilization and value chain
- Camelids: an old family spread over four continents (ภาพรวมวงศ์ Camelidae และช่วงเวลาการทำให้เชื่อง)
- Vegetation Choice and Browsing Behavior of Camels in Different Management Conditions
- Camel Republic สวนอูฐชะอำ จังหวัดเพชรบุรี (แหล่งที่คนไทยชมอูฐได้)